

NYIRKOS ISTVÁN KÖSZÖNTÉSE

Nyirkos István, a magyar nyelvtudomány sokoldalú kutatója **70 éves**.

Sátoraljaiújhely szülötte, Debrecenben végezte az egyetemet, s ez a két tény meghatározója kezdeti munkásságának, a dialektológia művelésének. Finnországi lektorsága (1963–1967) idején széleskörű érdeklődést mutatott a magyar–finn kapcsolatok kutatásában: tankönyveket írt, szótárakat szerkesztett, a Kalevala-kérdésről jelentetett meg tanulmányokat. A magyar nyelvtörténet sok területén mozog otthonosan, legrészletesebb munkái a hangtörténetről, az inetimologikus hangokról szólnak, de foglalkozott nyelv-műveléssel, szociolingvisztikával, szókincsvizsgálataiban érintette a néprajz területét, amikor szó- és tárgytörténeti kutatásokat végzett, s magas színvonalon művelte a tudományos ismeretterjesztést is. Természetesen minden munkája értékes, számunkra legfontosabbak azonban névtani cikkei, tanulmányai.

Első jelentkezése a névtudomány terén 1969-ben, a II. Magyar Névtani Konferencián tartott előadása volt (Térképeink névtani tanulságairól. In: Névtudományi előadások. Szerk. KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF. Bp., 1970: 89–93), amelyben a kéziratos térképek névtani fölhasználhatóságát taglalja. Megállapítja, hogy számtalan olyan név vagy névváltozat található a XVIII–XIX. századi kéziratos térképeken, amelyek eddig nem voltak ismertek a névkutatásban, mert eltűntek, kihaltak vagy megváltozott a tulajdonos, vagy maga a művelési ág, néha pedig csak a közszónak egy új szinonimája szorította ki a régit (*fenék* > *lapos*). Rendszerezi a változatok fajait, lerakva ezzel az alapjait a helynévváltozások módszeres földolgozásának.

Elméleti kérdést feszeget 1986-ban, a IV. Magyar Névtani Konferencián elhangzott előadása (A tulajdonnevek hírértékéről. In: Névtudomány és művelődéstörténet. Szerk. BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC. Bp., 1989: 290–4). Ebben a köznevek és tulajdonnevek szerkezeti különbségeiből indul ki, majd a logikai elvonatkoztatások eltéréseit mutatja be. Hírértéknek nevezi azt az információhalmazt, ami meghatározza a tulajdonnév jelentését. A tulajdonnevek használata megszünteti a bizonytalansági tényezőket, a redundanciát, mivel a tulajdonnevek konkretizálnak, a köznevek pedig absztrahálnak.

A névsűrűség és névgyakoriság különbségének kifejtésével indul egyik, 1993-ban írt tanulmánya (A földrajzinév-sűrűség kérdéséhez. NévtÉrt. 15: 244–6). Míg az első egy adott területnek és névanyagának hányadosát, a második ugyanannak a névnek az előfordulási számát jelenti. Somogy és Baranya megye helynévanyagából kiindulva Magyarországon 5464 nevet föltételez négyzetkilométerenként, ami Finnországban 8,5 – nálunk tehát jóval nagyobb a névsűrűség. Végül fölsorolja a tanulmány, hogy a névsűrűség függ – a névgyűjtés lelkiismeretességén kívül – a lakosság helybenlakásának idejétől (mert minél régebben él ott, annál több a név), a népsűrűségtől, életmódtól, földrajzi viszonyoktól stb.

1995-ben, az V. Magyar Névtudományi Konferencián tartott előadása a finnországi névkutatás utóbbi (1983 és 1995 közötti) helyzetéről festett plasztikus képet (A finn névkutatásról. In: Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Szerk. B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY. Budapest – Miskolc, 1997: 491–8). Megállapítja, hogy elsősorban a helynevek gyűjtésében járnak elől a finnek, összes helynevüknek

mintegy 95–96%-a már együtt található és a kutatóknak rendelkezésére áll több mint két és fél millió cédula. A személynévanyag félmilliónyi adata történeti forrásokból, főleg a XVI–XVIII. századból való. A mai keresztnévek és családnévek teljes listája a kutatók rendelkezésére áll. Ezek után a finn névtani kiadványokról szól még az előadás szövege, részletesen kitérve az egyes kötetek cikkeinek tanulságaira.

A tulajdonnevek szófaji besorolásával foglalkozik 1998-ban megjelent tanulmánya (A tulajdonnevek szófaji besorolásának kérdéséhez. In: Tanulmányok a magyar nyelvről. Tanulmányok Fekete Péter hetvenedik születésnapjára. Szerk. H. VARGA GYULA. Eger, 1998: 57–65). Abból indul ki, hogy a tulajdonnevek rendelkeznek valamiféle „néviséggel”, s példákat hoz olyan tulajdonnevekre, amelyeknek közszoói előzménye nem mutatható ki (*Jóvizere, Kenyérváró, Vakgerinc* stb.), vagy összetételeik csak tulajdonnevekben fordulhatnak elő (*Nagyhatár, Kistanya* stb.). Majd megállapítja, hogy a „jelentéstani sík” két végpontján helyezkednek el a tulajdonnevek és a közsavak, s három szinten (nyelvi, valóság és fogalmi) különböznek egymástól. Ír a nevek hírfértékéről, az absztrahálás és konkretizálás különbségéről, s megállapítja: „a köz- és tulajdonnevek közti jelentős különbségek miatt nem elégedhetünk meg a tulajdonneveknek az eddig ismert szófaji kategóriába való besorolásával”. Javasolja a tulajdonneveknek a közsavak csoportjából való kiemelését, a két kategória szétválasztását, külön tárgyalását mind a nyelvtankönyvekben, mind az iskolai oktatásban.

Hallatlan adattömegével emelkedik ki 1999-ben írott tanulmánya a családnévek egyik típusáról (A családnévként szereplő női keresztnéveinkről. NévtÉrt.: 183–8). Párhuzamba állítva a család- és a ragadványneveket megállapítja, hogy igen jól rendszerezhetők a népi ragadványnévadásban a női keresztnévek adásának okai, s a családnévek esetében is hasonlóak voltak ezek az okok.

Az utóbbi időben nagy vállalkozásba kezdtek a Debreceni Egyetem magyar és finnugrista nyelvészei. Megindították az *Onomastica Uralica* sorozatot. Ennek tervezetében NYIRKOS ISTVÁN írta meg „Az urali nyelvek helynévkutatásának története” című kötet tervét (In: *Onomastica Uralica. Plan of Series*. Ed. ISTVÁN HOFFMANN. Debrecen–Helsinki, 2000: 10–2 [angolul], 26–8 [magyarul], 42–4 [finnül], 58–60 [észtiül], 75–8 [oroszul]). Erről tartott Hoffmann Istvánnal és Maticsák Sándorral előadást a kilencedik (tartui) Nemzetközi Finnugor Kongresszuson, s meg is szerkesztette a „History of the Study of Toponyms in the Uralian Languages” kötetét (Debrecen–Helsinki, 2002).

Amint látjuk, az onomatológia elméleti kérdései felé fordult ünnepeltünk figyelme, de a konkrét példákban is meg tudta ragadni mindig az általánosat, a lényegét. Tekintélyes névtani munkássága már eddig is a magyar névkutatók élvonalába emelte személyét, s bízunk abban, hogy sok hasznos, értékes cikkel, tanulmánnyal gazdagítja ezután is a magyar névtani irodalmat. Valamennyi magyar onomatológus nevében kívánok ehhez jó egészséget, sok örömet és eredményes munkát.

HAJDÚ MIHÁLY